

A 2198.
Sippelgas.

Minne sippelga jure, sinna laist, wata
temma majapiddamist, ja õppi.

Salom. Larkus. ramat. 6. p. 6. f.

N° 852 a

Esimene jägg

Wälja antud Maarahwa keele ja kirja koggoduse polesti.

Tarto linnas 1843.

Trükitud H. Laakmanni kirjadega ja
temma kullo ning warraga.

Der Druck ist unter der Bedingung erlaubt, daß die gesetzliche Zahl Exemplare der Censur-Comität übergeben wird.

Dorpat den 8. Januar 1843.

Censor Sahren.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

23767

G e s - k ö n n e.

Õppetuse valgus on Jummal armu läbbi meie päiwi mitmes paigus Maa-rahwa mõistust pimmeduse võrgust päästnud ja mõnnufamat ello-korda allustanud, sellepärast tohime julgeste lota, et parrem luggu iggapiddi kosumas ja wanna rumaluse appostaigen kahhanemas on. Kõl olleks ammogi mitto meest üht ja teist asja parremine püdnud tallitada, kui neile selle polest juhhatust olleks antud; agga kirja-õppetus jäi tännini alles lonkama, sest et rahwa süddamel weel kindlat tahtmist ep olnud: kirjast meles, ello ning asja ajamise parrandust otsida. — Mõnni ehk mõtleb weel praego, meie wannemad ja wannemate wannemad on kirjata läbbi sanud, miks siis meie ei peaks nissammoti mõima ellada? Agga tulles küsimine: Kas meie wannemate ja esiwannemate elloford ni täielik olli, et ennam õppetust waja ep olleks? — Mis meie eeskäidaw põlw ommal ajal toimetas, se olli, parrako Jummal, wiggaline kü, sest et wannal ajal wägga piisut õppetuse andi meie maal leiti. Wannal ajal ellas paljo wähhem rahvast kui praego, agga ei nähtud siiski ei õlpsamat kombet egga suremat rikkust koskil. Wannal põlwel ellas nõnda kui praego mõnni nõukas perremees ja surem ull seisis kehrukses, ja ei nähtud täielikkumat ello wiisi koskil pool.

Agga wanna põlwe willetsfused jäiwad meile teada; sest ep se tulles et nüüd jutto wiisl saggedaste kideltsa: „Wannal heal ajal olli luggo paljo parrem!“ Laps kuleb sedda jutto wannema suust ja kidad asja nisammoti jälle teistele, ilma et legi süggawamalt tagga nõuab: Kas luggu tõeste nõnda sündinud. Et nüüd iggas kohhas nisuggust wanna parrema põlwe kitust kuleme, tahhame õppetust nõudlikko luggijale siin lühhidelt wanna põlwe ellokorraast meie maal juttustada.

Wannal kidetud põlwe olli luggu — kudda täielikkult wanna aegsed ramatud ülestunnistawad — iggapiddi willetsam, kibbedam ning õnnetum kui praego, sest et allaline sõdda, katl ja nälg ja mitmed muud raskeid nuhtlused meie maa ülle käisid, kolle rõuge tõbbi ennamiiste iggal aastal lapsi ja wanno saddade kaupa surretas, wilja äppardus se läbbi kibbedamats läts, et kartohwliid weel ei olnud ja kõik muud tõbbed rohke mine inimest kurnasid sest et arsti abbi wägga wähholeiti. — Rahwas olli wannal põlwe mõisnikkude pärris ja seadust möda iggal ühhel mõisnikkul wolli ning melewalda omma pärris orjaga kõik tehha, mis ta agga isse tahtis; sellepärast müdi innimest iggal aastal otsekui lojoksid, eht wahetati mõnda meest obbofe eht jahhi-koera wasto, eht pinati neid muido sõggedal kombel. Kohtoseadusest ei petud paljo koskil luggo, waid iggas üks pärris-rahwa-perremees wallitse omma meelt möda. — Weel willetsam kui need nimmetatud wäljast poolt õnnetused olli luggu seestpidi ollemisega. — Kristiussõ õppetuse walgus ellas wägga piisut rahwa süddames; uff ei olnud weel koskil ellawaks sanud, waid suremal ulgal ristirahwa nimmelistel nähti üsna pagganade kumbed.

Pühha ristmine, leriõppetus ja armo laual käimine jäiwad tühjaks kirriklikkuse kombeks, sellepärast täideti neid, otsekui muud korra wiisiks woetud asjad, ennamiiste silmakirjaks, ja salla-mahti ohwertati mitmes paikus äbba-ussõ Jummalatele, otsti nõido ning pobbisejaid ja tehti lõpmata kurja. — Kirja-tundmist ei leitud paljo koskil, sellepärast ei lahkund pimmeduse wolli egga peasnud waim rummaluse kammitfast. Mis kituse wäärt heat wõis seal kurwal põlwe abbi-ello seisuses, lastekaswatamises eht majapidamises sigginseda? — Nõnda, armas luggija näitis wanna kidetud põlwe kumbe wälja, nõnda olli luggu wannal heal ajal. Et kül ka meie päiwil mõnda asja lohakil leitakse ja targem inimene mitto tükki hea melega teistiti seatud somiks, siiski peame meie Jõsandale kõigest südamest tänno andma selle walguse eest, mis meie kohhal koitma affanud. Wõtko siis iggamees, kelle süddames uus koido-terra tõusma sanud, jõudo möda tö ning sõnnaga nõdrile abbiks tõtata, kül siis parrem põlli kõigile kätte jõuab.

Sest on nüüd sadda kolmkümmend aastad möda läinud et meie maa Wennerigi wallitsuse alla sanud, ja on sest sadik meie kohta Jummal sõa- ning werrearrawallamise eest olnud ja kalli rahho-aja warjo al mõnda tänno wäärt asja sigginsema affand, kennest wanna aegne rahwas middagi ei teadnud. Meile on Wennerigi Üllema-wallitsejade digust armastawa tiwa al täielisem Kristiussõ õppetus, süggawam tarkuse tundmine, lahhedam ellokor, priusse põlw ja kindel kohteseadus ossaks sanud; meie wõime kui agga ommal kohhal oolt lanname ja eddasi pikame sada, prius-leske ellada ja õppetust wasto wõttes mõnda wigga

parrantada! Sellepärast, armsad inged: „Kütle Jummalat temma pühha paigas: Kütle tedda temma aulisfes lautusfes. Kütle tedda ta wägewate teggude pärrast: Kütle tedda temma wäga suurt surust möda. Iggaüks, kel õht on, se kütko Jehowat.“ (Paul 150. Salm. 1, 2 ja 6.)

Maarahwa lele ja kirja koggoduse polest, kennest „kirja kulutajas“ rägitalse, on nõuts wõetud iggal aastal trükki kirjade läbbi meie maa-rahwale üht ja teist õppetuse asja kätte sowida. Siin pakutakse teile esimest korda üht sesuggust weiket kirjakest; kui Jummal kirjutajale ellopäiwi kingib siis wõttab ta aega möda ennam murret piddada ja piklemalt ning süggawamalt teile õpetust anda.

Börro, liinas, Mardi päwal 1841.

1.

Sudda meie päiwi aega tulleb pruksida.

Kes maa-ilmas õnnelikul wiisil tahhab läbbi sada, se peab targast mõistma omma aega pruksida, sest aeg on se lõngaferra, kennest meie ajal illo-kangas saab kootud. Mõistlik aja-prukimine annab meie waimule õppetust, lasseb meid mõnda kasso leida ja jäggab meie warrate kotsutust. Igga kothas ning seisusfes ellab meie päiwi ennam rahwast kui ennemuiste; sellepärast peab iggamees, kes waesusse siäse ei tahha langeda, targalt järreldõtle misega omma lühhi-

kest ello-aega täitma. Kes ommiko warremine illestõuseb kui teised, se leiab kasso terwisele ni hästi kui õnnele. Igga päw üks tund warremine illestõusmine kui muido, teeb aasta kotha wiisteistkümmne päwa ja wiis tundi. Mis suurt kasso fennest ühhe tö, ning ammet-mehhele ei wõi sada, kelle aasta pool kuut piklemaks kasswab, ja kes sedda jurewõitnud aega tõteggemise ning asjaajamisega Loja seadust möda oskab pruksida? Kes igga tundi tarwikko töga täitab, se lähheb ilka nõukamaks ja õnnis rahho ellab temmal südamas. Inimene peab jubba maast maddalast tarwikko ning kassoandlikko tööle õppima, ja kes selle peäle korra on arrinud, sellele saab tö lustiks ning rõemuks. Kelle waimo parrema õppetuse walguis illes on arratanud, ei se wõi ennam töötä seista, waid püab allati kõige mõdistusega jändo möda tööd tehha, ja ei lasse ial omma kallist aega nurja minna.

Meie päiwi peab ussinus ja wolas tö-teggimine iggas kothas wälja paistma. Kaupmees peab iggal aastal paljo rohkemat lauba-jooksmist tallitama, kui sesuggust kasso tahhab leida mis kahhekümne aasta eest olnud; Maa-mees peab ommad põllud paljo murrelikkumalt ja parremine arrima kui enne, kui ta tahhab leida sada; kirjatundjal peab paljo ennam õppetuse tarkust olla kui enne, kui temma ommas seisusfes tahhab läbbi sada. Iggaüks perre- ning lastewannem peab paljo ennam tööd teggema ja kindlama olega omma warra kotto oidma kui ennemuiste, kui temma tahhab päwast päwa eddasi sada. Mõistlik asja ajamine, kindel kotto oidmine ja aega kalliks piddamine on iggas seisusfes tarwis.

Aleg on üks kallis hüüd, mis ka meie päiwi inimestele köit õnne ning õnnistust annab. Kes aega targal wiisil oskab prutida, selle elluford akkab parremine käima; sellepärast maggagem vähemine, tõuskem ommiko warremine ütles, ja ärge lastem ial üht silmapilko nurja miina: siis saab teie ajalil elluford ühheks rikkaks rahho, rõdemonne õnne allitaks.

2.

Ei olle tööd!

Sesuggust kaebtust tulukse saggetast talwiisel ajal, isefarranis naesterahwa suust, ja tulles kül immeks panna, kost sähherdune tööpudus rahwale tulles. Kes sedda asja süggawamalt taggapärib, se tuleb siis: et mõisa ja omma fedrus löppetud ja ferwadet wasto ei takko egga linno kostilt ep olle leida. Kui küsitätse: Kas minnewal surowel mingisuggust linna äppartust juhitud, sest silmanähtawal olli rohkeste linna semet põllule mahha tehtud, kos need linnad ja takkud jäid; siis kostab rahwas: „Linna saat olli Jummal tännatud hea, agga kes jõuab linno omma tarbeks ehl tööjätuks mahha teha: linnad wiakse süggisel kaubale et rahha saaks, misga maksusid tassutakse. Rahha saat on wägga kassin.“ — Peaks luggu iggas kohhas nisuggune ollema, siis tulles kül meie rahwa mõtlemata asja ajamist kõigest süddamest kahhetfeda. Linna mümine on wägga kiddywäärt kui ni paljo ärramüakse, mis

majarahwa jõud ei ullata lõngaks fedrada, nidits forrutada, ehl kangaks kudduda; agga kos ni paljo aega ülle jääb, et jõuame omma põllul kaswatud linnad isse lõuendiks kudduda, siis on paljo ennam kasso üks kül lõuentid ehl takkust riet, ehl mõnne naela õmblus ja sukka niti turrule wia, kui linna mümise jures. Kes lialte rohkest naesterahwa perret leida, seal peab püdma suremat ossa linno ning takkusid walmis footud kaubaks teha, ja ei tohhi ial süggisel ennam linno mika kui sedda wõrra, mis omma jõud ei anna fedrada egga kuddada.

Lättirahwas on sellepoolt jubba targemad ja wiwad iggal aastal mõnda kaunist tükki penemad ja jämmeramad lõuentid liina turrule kaubale; agga weel ennam leitakse sedda kiddywäärt asja wõderal maal, kos rahwas üllewägga perretas ja suur põllomaa pudus on. Seal nähtakse siis mitmed sured küllad, kos muid ei ella kui üksnes kangrud, ja seisab igga perres ni paljo kangasjalgo kui innimesi sees ellab; jubba wähhemad lapsedti dypetakse tööle ja lisfatakse iggaühhele sedda mõda koormat, kudda ta jõud kestab; üks peab lõnga ferrima, teine poli ajama, kolmas nisi nippuma ehl muud tarwilikko tööd teggema. — Mõnnes paikus Saksamaal toitab ennast mitto naesterahvast sukka-kuddumiseega ehl tanno-kirja nippel-damiseega, ja on tööpalk mõnda kassin, et üks kerme sukka-kudduja ja tannokirja nippeltaja kõige aasta tööga ennam ei teni kui kartohwliid, mis temmal leiwaks ja särbeks on; sest et leib wägga sures innas seisab. — Meie maal on, Jummalale tänno! weel ni mõnnus põlw ja lahke ellamine, et iggaüks tödteggija ni hästi leiba kui leiwakõrwalist omma tööga wõib murretsfeda. Kes

meie maal nälgas on ehk tööpuduse ülle kaebab, se on ifka ennamiste laiskuse ning oletuse läbbi ni kaugele sanud. Kus agga ial üks inimese loom kõige joo' ning olega püab eddasi sada: selle kätte tööd wõttab Jummal rohkeste õnnistada.

Minnemal talwel aasta eest juhtusime teed läies ühte tallusse, kus kange tuiso pärrast mõnne tunni piddime asfet jäma, sest et laggeda peäl suggugi tee jälgi tunda ei olnud. Tuppa astudes näggime kolm last pörrandel mängiwad; muud rahwast ei olnud nähtawal. Tük ajapärrast kuulsiime kõhhatamist ja näggime silmad ülestõstes kolm naeste rahwast kõhhuli ahjo peäl weddelemas; pärrast astus perremees tuppa, toppis tubbakad pibo-nossusse ja eitis külleli sängi. Urwasime esitiotsalt sedda laisapiddo wadates: ehk mõnni Krono:pühha wõi muido tähtpaw Kalendris? Agga Kalendris seisis nõnda kui maial üks liht argi päw. Wie tunni sees, mis meie perres tuiso pakkus seisiime, ei tehtud mitte üht sõrmewäärt näppo tööd, waid widi korra lojustele põhko ette ja jodeti üks poolsumnud obbone kaewo jures. Zimmeli olli wadata, et need õnnetumad inimese lomad ei isfeskis egga üht sõnna ei rakinud egga ka meie küsijimiste peäle wastust ei annud, ja näitis luggu kui ollefs laiskus nende läed ja kelpaelad ühhes kinni piddanud. Kui sesuggustes majapidamistes nalg ja willetsus üllekät wõttawad, kas tohhib sedda immeks panna? Ei tõeste mitte; agga ifka tulles immeks panna kui mõnningad kaebawad: Ei olle tööd!

Amerika - maa ülesleidmistest.

Eurem ulf luggijaid on kül mitto ford jubba Amerika maad kuulnud nimmetawad, ja teadwad mõnningad, et meie kallis leiwajätt, kartohwolid, seält meile todi, nõnda kui ka kassinuse seltsid kõige esitels seäl maal sigginema akkasid. Selle pärrast armame luggijale melepärralist sowimist täita, kui temmale siin kohhas juttustame mil wiisil sedda suurt maad ülesleiti.

Nelja saja aasta eest sündis Jenua linnas Itali maal üks mees, nimmega Kristohw Kolumbus, kes jubba norel eal kuulsaks laewa mehheks sai ja wimaks omma nimme Maa:ratatudesse kõige tulles põlwe rahwale kaddumata pärranduseks jättis. Sesinnane tark ning wahwa laewa:mees, kes kui neljateistkümnne aastane poisikene laewa:mehhe tenistusesse läks ja selle mõdistust Zummala waim olli ärratanud, leidis sedda suurt Ilma:maa jäggo, mis Amerikaks kutsutakse. Nõnda kui ennamiste kõil sured aumäärt mehhe, kellest Maa:ilmale lõp mata kassu sanud, piddi ka Kolumbus ommal ello:ajal kannataja kibbowitsa kroni kandma, ja ei tulnud temmal ialgi mele, mis otsata suurt kasso temma Maa:ilmale saatnud; nõnda tühja kõrgufeta olli temma südda. 1470^{mal} aastal läks Kolumbus Portugali:maa würsi tenistusesse, sest et nimmetud maa:wallitseja iggal aastal laewasid mitmele pole kaugele merrele wälja läkitas. Nüüd purjetas Kolumbus mittokorda Reffmaamerre ristiti ning pöigiti läbbi, läks 1477 põhjato suure Ilma:maa:merrele, kos ta paar sadda merre

penniformad pöhja pole purjetas ja mitmed wõderad merreärdsed maad läbbi käis ning tundma sai; agga ei jõudnud süüski omma iggatssemist kustusutada, mis allati — otsekui Lõja seädus kurge, pähõest ja muud rändawad linto fewwadel ning süggisel teele sunnib. — Lõune: ja õhtopoolse wahhele sundis: kos ta weel sured Ilma-maa õsad teadmata warjul armas seiswad. — Selle kindla mõttega otsis Kolumbus kahhelsateistkümmene aastad mitme Europa-maa kuningade ning würstide käest laewo, rahwast ja tee-mona, misga ta tahtis uut Ilma-maa õsa otsima minna, ja piddi ennamiiste kõigis paikus rummalate naero ning pilkamist kannatama. Kolumbus elas kibbedas waesususes ning põlgtud ollemises; agga süüski seisis temma süddame iggatssemise ees, nõnda kui elle koido täht taewa weeres, se ainufene mõtte, mis tedda allati tagga kihhutas, kunni ta wimaks, isse wiiskümmendkuus aastad jubba wana, Hispania-maa wallitsuse polest, kus sel ajal kuningas Berdinand ja kunninga praua Isabella wallitsesid, kolm weiked laewa sai, mis ruttuste korrale seäti, mona ning laewarahwaga täideti, kellega Kolumbus julgeste tundmata teele wälja purjetas: laewaandjale ühhe ue Ilma-maa ülle wallitsust kätte nõudma.

Kolmandamal Augusti kuu päwal 1492, ühhel rede ommikul, nattuke aega enne päwa tõuso, tõukasid need nimmetud kolm laewa, kellel saddakakskümmend laewa-meest, kaldalt ärra; — ot-sata paljo watajaid seisis merre kaldel ning sad-damus, kes kõik arglikko filmaga ning kohloma süddamega wapruid laewamehhi saatma tulnud. Kolmandamal päwal murdis õnnetumal kombel ühhe laewa tüürpuu katti, mis Kolumbust koh-

kuma panni, sest ta armas laewarahwast melega sedda wigga teinud, et olleksid wõinud taggasi purjetada. Süüski jõudsid nemmad waewaga üh-he saare peäle, kos sedda wigga jälle kohhendati. — Kuendamal Septembri kuu päwal purjetasid nemmad jälle eddasi, otsekohhe Ilma-maa mer-rele wasto päwa-werimist. Mõnne päwa pärrast tõusis tuul ommiko poolt ja puhhus mõnne lüh-hikese wahhepidamifega ennamiiste ühtepuhko waik-sel lõbbusal wiisil kunni tee-käimise otsani, mis läbbi purjetamine laddofaste eddasi läks. Pea kaddus kõik maa laewarahwa filmist, kellel — kõik ellawast ilmast lahtikistud ja innimese seltsist lahkunud — muud nähtawad filma ees ep olnud, kui otsata suur merri ja määrato lai taewa-lautus, ja sedda ifka süggawamale senna kolleda waikuse sisse aeti, ja kellel üks ülleliig julge mees tee-juhiks antud, kel ennesel muud teadust purjeta-mise lõppuselt ep olnud, kui sedda mis ta mõt-tede iggatssemise ees seisis! — Ka kõige südda-melikitudel meestel akkas nüüd julgus kadduma: ja kas tohhib sedda immeks panna? — Kolum-bus püdis neile jälle uut lotust süddamele kin-nitada ja temma ennesel immeks-pannemise wäärt rahholik ollemine sai laewarahwa süddamede ülle wõito, ja ärratas jälle uut lotust. Wässimata seis-sis auwäärt wahwa laewa mees isse õõd ning päwad laewa otsa peäl merre süggawust nõriga mõdetes ja muud tähhelpannemilikko asja tagga nõudes; temma maggas wägga arwast paar tundi aega ja kirjutas kõik tõtmõda üllesse, mis temmal ial juhtus. Kus temma kartust ning kurbtust näggi, seal trööstis ta lahtel wiisil, ja rõmustas nurrihejaid mõnnesugguse lubbamiiste läbbi. Sed-da wõis immeks panna mis suur wõlli temmal

teiste meelte ja südamede üle olli. Kolumbus andis küsijatele igakord lühemad teed ülesse, kui nemmad tõeste olli ärrakäinud, agga süüsi tõusis laewarahwale üeste kohumine süddamesse. Üks ja teineford ilmus nattoke lotust. Siin nähti ühheforraga tundmata linto merre peäl; agga ei teatud weel sedda, et nifuggused merre-linnud mitto sadda penniformad kaugele lendwad. Üks teineford olli merre wee-pind ni paksust rohhelise merre-rohhuga kinni kattetud, et laewad kinni jäiwad ja waewaga jälle lahti peasiwad. Agga rohhud ja linnud kadusid mõnne päwa pärast laewarahwa silmist ja waesed kõigist omma sarnatist mahhajäetud innimesed nägid ennast üeste laial kolledal ilma-maa merrel üksipäini. Mis piddi neist wimaks sama, kui moon laewadel otfa lõp-pes? Ruddy piddid nende pool-laggunud laewad sedda pikka ja iggapäw kaugemaks minnewad teed taggast jõudma, kui nemmad ees kuskil sad-damu-asfet ei leiaks?

Wimaks ähwardas kohkunud rahwa kartus laewa-pealikule ja temma ettewõdetud nõule kim-putust ning otfa tehha. Nemmad piddasid isse-kestis sallamahti nõu, omma pealikud wäggisel kombel ümberpõrmisele sundida, ja mõnningate nurjatumate süddames tõusis ülleanneto mõtte, tedda, kui temma nende nõu wasto piddi seisma, laewa peält merre-laenettesse eita. Kolumbus teggi nõnda, kui olleks temmal nende üllekohutused nõupiddamised opis teadmata olnud, ja waigistas nende wiha omma lahke rahholikko ollemise läbbi; temma kitis neile, ennast sellega mis neile tännini juhtunud üllewägga rahhul ollewad, ja tunnistas neile, mis kindel lotus temmal süddames piddi

ellama, et nüüd dige rutto nende teekäimise ots kätte jõudmas.

Linnud said teistforda nähtawaks ja kadusid jälle ärra; mittoford arwas rahwas maa-sõrwa näggenad, agga kui liggemale jõudsid, siis leidsid turwastusega et olli eksinud. Nüüd läks laewarahwa suur kartus jälledaks meelestärreaitmiseks, — nemmad tunnistasid ühhest suust, et nemmad en-nam kaugele ei tahha minna. Agga Kolum-bus kostis wapra julgusega kindlal meel, et kõik nende tõrkumine ilma asjata ja temma koggoniste ennast sedda mis üksford ette wõetud järrele ei jätta! „Zummala abbiga lodan minna omma et-tewõtmist täita!“ ütles Kolumbus kindla sõnnaga. Ei olleks süüsi temma julgus ja kindel ollemine neid pikemalt jõudnud karristuse al piddada, kui mitte õnnelikul kombel teisel päwal jälgi ei olleks nähtud, mis selgeste tunnistasid, et maa liggi olli; pilliroog ja üks puu-oks punnase marjade-ga ujus wee peäl laewa wasto, ja mis ennast kui kõik muud liggi-ollewad maad tunnistas, nem-mad tõmbasid merre-laenetest ühhe filledaks leiga-tud leppi wälja. Päike olli praego lojale läinud. Weel ei nähtud midagit, agga Kolumbus käs-kis olelikult järrel wadata, et laewad õsel mitte kaljo-rüinkade wasto ei piddand tõufama. Kõik seisid laewa peäl ilma rahhuta, mitte üksainus film ei läinud sel õsel kinni. — Kolumbus seisis wõ otfa püüsti laewa otfa peäl ja wahtis üksi filmi eddast. — Kaks tundi enne leffööd näggi temma üht tulleswalget kangel läikiwad. Sesinnane tulleskuum kadus ussinast jälle ärra, agga Kolumbus arwas sedda kuma ühheks ustarwaks käemehheks, et nüüd wististe maad saiwad leidma, ja tõeste kuuldi kello kaks warra ommikul — kahheteistkümmemal

Oktoobil, ühhel rehel — ühhe laewa peält, kenne nimmi Pinta olli, üht suurtükki lastmise pauko, mis otsekui esimine rōemofulutamise märk sõnumid andis, et nüüd maa-sõrw selgeste kätte paistis. — „Maa! Maa!“ kummas nüüd igast suust ning igast südamest; nüüd langesid mehed üksteisele laenla; üks nuttis rōemo parrast teise rinnul. Nõnda pea kui esimene rōemo kārra wāhhe affas waikema, tulli rahwale meele, mis nende kohhus selle kõige kõrgema wasto olli, ja nüüd tõstsid nemmad rõhnutud süddametega ja weesiste silmadega ühhest suust laulo healt: „Sind Jummal kide!“ — Kui ommiko kätte jõudis, näggi laewarahwas üht wägga kenna rohkelist saart enda ees seiswad.

Päwa tõusorajal astusid laewamehhed patide liise ja sõudsid sõdamängi ellinaga, lendawa lippudega ja kõiksuggu muu ehtedega senna leitud uemaa pole. Kaldal nähti paljo sarerahwast kofko koggunud, kes nissammoti immelikko wõderaste ülle, kui tullijad isselestis nende ülle ennast immetasid. — Sefinnane saare-rahwas olli üsna allasti, punnase wasse karwa nahhaga ja pea juuksed arwamata ülle kõige kehha ilma karwata, muud kenna näo ja sirge wisaka kaswuga. Nende kele murre kuulutas ennamieste üksikud sõnnad mõnnikord üsna metsellaja healeline, ja kõigist mis neilt wälja paistis wõis ni wāhhe innimese mõistust nāhha, et Hispania-maa laewamehhed kahhel wahhel seisis: kas nemmad innimesed wai muud isisfuggo ellajad piddid ollema.

Ommeategi ollid nemmad innimese lomad, agga kõigipiddi nõnda mõistmata ning arrimata kombega, et nemmad piisut ellajate ülle seisis. Põllo-tõst ei teadnud nemmad ühtegit; soe maa

ja üllerikkas õnnistatud maa ning puu-wilja kasso andis neile muidogi toito, kõik saar olli wiljapuid täis; ja et ilm allati laddus ning soe, sellepärrast ep olnud neil ei ihhofatteid egga ellomaja tarwis. Sured kistjad ellajad ei asfunud nende saare peäl, sellepärrast nähti neid ni arglikko werrega, et üks ainus Europa-maa suur koer neid ulga laupa palku wõis ajada.

Kolumbus, wägga uhkes üllikonnas ja tuppest wälja tõmmatud paljas mõel kās, seisis esimese-padi otsa peäl, mis kaldale jõudis, et temma se esimine Europa-maa mees olleks, kes omma jalga ue maa-ilma pinna peäle piddi pannema. Temma järgil tullid teised laewamehhed, ja se ülles rākimata õnnelik mõtte, elloga seie sanud, ja kõik sedda abhastust ning kartust male-tulletades, mis neile ennam kui nellikummend päwa kõituma laudade peäl mere-laanel olnud, panni neid kõiki mahha langema ja sure tännoga maale suut andma; siis pannid nemmad üht risti püsti mahha ja teggid palwet Jõsandale. Selle peäle tungisid nemmad rōemo-kissaga omma pealikko ümber, langesid temma kaela ümber kinni, andsid temma kätte suut ja teggid kõiksuggused au-kombed selle samma sure mehhele, kelle ellole nemmad mõnne päwa eest püdnud otsa kehha. Kolumbus wõttis sedda suurt saart Hispania-maa wallisusele pärrisiks. Saare-rahwas, kes sedda tempo näggid, ei teadnud mis se piddi tähhendam, nõnda kui neil kõik need walged innimesed abbemetega, rietega ja immemärki selega üsna mõistmata asjad ollid. Saarerahwas arwas neid wõderaid taewast mahhatuluud ollewad.

Needsinnatsed metsinnimesed nimmetasid om-

ma ellopaika Guanahani saareks ja Kolumbus andis saarele nimeks San Salvador, sedda nimme kannab ta veel tänna päwani. — Mõnne päwa pärast läks Kolumbus jälle laewa peäle, leidis ümber purjetades veel palju weikid ning suremaid saari ja sai wimalts ühhe nõnda sure saare jure et ta armas kindlad maad leidnud ollewad. Eddasi purjetades leidis temma kuendamal Jõulo: kuu päwal üht teist wägga suurt saart, ja iggas kohhas saare peäl ni ülleriklast puu: ning rohho:kasso ja nõnda kenna kohtasid, mis senni ajani veel kellegi silm ei olnud näinud. Surema saarede peäl ellas ka nattuke wisakam rahwas, agga siiski põggenesid kõik eest pakko, kui wõderast laewa rahwast näggid; agga sedda ei oskand tegi mõttelda, et need wõderad üksford nende maa ülle piddid wallitsema.

(Jääb polele.)

4.

Targad õppetused.

Ühhe targa mehhe käest küsiti: Kas tallorahwast siis ka wõiks wallitseda, kui nemmad õpetuse läbbi iggapiddi targemaks lähheksid. „Kül itka!“ — kostis mees — „innimesed, kellel selge mõistus, on palju parremad wallitseda, kui üks mõistmata ning arrimata rahwas, ja midda targemad tallomehhed on, sedda õlpsamine wõib nende ülle wallitseda.

Rikkad allamad on palju parremad kui kehawad, sest waesed ei pea luggu ühheftki asjast, et

neil middagi audata ei olle, agga rikkad ellawad mõistlikkul ning waggasel kombel. — Midda enitam ühhe innimese mõistus selgeks lähheb, sedda wisakamaks saab temma ello:ford, sest tartus on üks künal, mis meile kõigis asjus walguft annab ja teed juhatab.

5.

Kokko:oidmise kasso.

Ellus juhtub mitto asja, mis läbbi meie innimese seest piddist ollemist wõime tundma õppida. Innimese tundmine tulleb kül iggamehhele siin ajalikkus ellus õnnets arwata. Kes wähhelt asja tähhele panneb, se leiab peagi et iggamees kellel piisut rahha wanna warraks seisma korjatud, päw päwalt itka wõiks kumaks lähheb. Kui üks põllo, töö: ehk ammet:mees kaks õbbe rubla tükki kõrwale jõudnud panna, siis on temmal õnne:ots allustatud; temma püab nüüd kõigest wäest enam kokko korjata, teeb kermemine tööd, ellab wisakamal kombel ja ei raatsi ial tühja eest rahha: koppikat raiskada, waid peab kindlasti murret, omma weiket warra suremaks kaswatada. Kellel rahha naudi on, sedda püab iggamees austada, ja kes norel eal kokko korjamist õppinud, egga se lähhe ial wannal eal teiste käest abbi otsima. Kes koppikat kinni ei oska piddada, egga sellest ial rubla meest ei sa. — Üks tart Inglise:mees ütleb: Need kes omma mõistwad kokko oida on palju parremad töömehhed kui teised, nemmad

ellawad illusamal kombel, ei otsi kellegiga rido ning mässamist ja sawad teistest austatud. Ni pea kui innimesed allawad warra koffo oidma, lähheb nende kombe ning elloford parremaks, mõistlikumaks, ja tassasemaks. Nõmmag käiwad omma weike warraga widlikul wiisil ümber ja on neil kõik asjad korra peal. — Järrelmõtlemine kõigis asja-ajamises, nõnda kui mõistlik warranduse oidmine on kõige suremad abbimehhed, mis iggaühhele õnne saatwad.

Kost meie paikus innimene rahha-koppikat saab? — wõiwad mõnningad küsida, ja meie kostame neile: „Mitimest kofhast! — Kui üks poisimees kaks killimitto kaero lehwadel „kasso-wakkaks“ mahha teeb ja süggisel wiendama seemne ehk kümme killimitto jälle saab, siis wõib temma kaks wakka ärramüa (tullesw aasta seemne oosa jääb järrele) ja saab selle eest kui indige kassin on, üks rubla õbbekat. — Ellab üks nifugune noor-meis jõe ehk järwe liggidal ja püab — kui mahhi saab — suuwel mõnnikord kalla ning wähti, siis tenib ta jälle õlpsal kombel pole rubla õbbekat ennesele. Kos rohkeste einamaid, seal wõib üks poisimeis kasso einade eest, mis ta põesaste alt, kui einamaad tehtud, koffo korjab kõige wähhemast pole rubla õbbe rahha tenida: Seddawisi saaks aastaks kaks rubla õbbekat koffo korjatud, ja sedda wõib kõige lehwam tenida. — Agga surem ulf meie Järwa-, Wirro- ja Harjoma kassomehhed on paljo nõukamad, nemmad tewad süggisel pole wakka ehk mõnni wakka oosa ruffid mahha, mis neile wiendama seemne arro järrel polest wakkast poolkolmat ja wakkast wiis wakka kasso annab, nõnda et pole wakka

meis 2 rubla ja wakka meis 4 rubla õbbekat ruffide eest saab. Meid on saddade kaupakos ni paljo ja mõnningad weel rohkeime kasso rahha aastaks teniwad: agga kos se rahha jääb? — Se rahha werib wina eest kõrtsi, puddeneb tubaka eest poti, kuffub muu tühja asja eest teise kufu ja kaub enne kui aasta otsa lähheb nifamoti kääst. — Nõukamadel perrepöegil leitakse mitto kord üht ja teist kassolõust, ühhel on ärjawaarsike, teisel obboise sälg, mis senni wanne mate kullol sõdetakse kunni ladak ärramüakse ja ühhekorroga kaunis ulf rahha süsse tulles. — Ja kui üks kümne aastane poisikene akkaks sedda inda koffo korjama mis temma iggal suuwel marja-noppimisega tenib, siis wõiks temmal wie teistkümmemal ello aastal selle tühja puddo asja eest jubba üks õbbe rubla koos olla. Wieteistkümmemast kunni kahhekümne aastani korjab temma kasso wiljaga kümme rubla; lapse põlwe tenistus senna jure liõfatud, teeb üksteistkümmes õbbe rubla wälja, mis üks hea tüf rahha on. Jägo nimmetamata, mis liinade liggimail ellawad nored mehhed iggal aastal ommale kätetööga wõiwad tenida. — Agga suremal ulgal meis kahhekümne aastastel poisimeestel ei olle mitte üksteistkümmend koppikat õbbekat tagga-warraks korjatud. — Arwage isse, armas noor rahwas, sedda asja järrele, ja üttelege siis, kas olleme wakkat wõi töt rüfinud? — Meie kardame et teie, kui kõik rahhasõise-tullemist töt mõda koffo sate arwama, weel ennam leiate kui siin praego koffo arwasime.

Kassinuuse seltsid Amerika-maal.

Kirjaluggijad teadwad sedda jubba mitme ramatufese läbbi, et kassinuuse seltsid kõige esiteks Amerika-maal sigginsid, kos ülleliigjamine otsata ädda ning willetsust innimeste peäle were-tas. Enne sedda kidonäärt winajomise keelbo furrid Amerikas iggal aastal ennam kui kolm-kümmeend tuhhat innimest wina kätte! — Kõik kurjad kombes ning patto-teggud teotawad inni-mest, agga ükski ei te tedda ni wägga lihhalikku immude orjaks kui win; sellepärast mitto muu wiisil ekijad warremine eht iljemine patto-teelt ümberpöörwad, meelt ning ellokäiki parranta-wad, kui parrem tunnistus süddames asset leid-nud; agga liigjamine risub jodikü ingest parrema tahtmise wiimse mõtte; ja teeb kõige woosama tõteggija kehha nõnda wammaks, kui süggisest kerblast.

Kos nüüd ial ükski willetsus üllekät wõtnud, seäl ärratab ikka Jummalala waim parremat tun-nistust rahwa ulgas, ja lasseb kess pattopimme-duse wõl üht ilgawad tähte tõusta, mis läbbi uus walguis rahwa ingedele osaks saab. Nõnda sündis ka luggu Amerika-maal ühhes suures liinas, mis New-York kutsutakse ja kos ennam kui kaks-saddatuhhat innimest sees ellab. Seäl nim-metud liinas tullid innimesed kõige esiteks üh-hel nõul kofko ja allustasid üht kassinuuse seltsi, mis läbbi wina-jomine opis ärra kelati. — Ei kuigi kaua peäle sedda tõusid Amerika maal kaks-kümmeendiks pea seltsi ja ennam kui nellituhhat abbi seltsi kassinuuse püdmiseks, kenneel 1833 mal

aastal jubba ennam kui poolteist miljoni inni-mest liikmeks olli. Nõnda rutto kaswab üks jummalik seemne iwwa, mis palwes ning tõdde-likkus ettewõtmiseses mahha külwatakse!

Ruussaddawiiskümmeend Amerika-maa laewad wõtsid korraga nõuks wina- ja muu kangejogi-prukimist mahha jätta, ja ei wõtnud laewa-per-remehhed ennam muid kipparid, tüürmehhi ja laewarahwast (matrosid) laewa peäle, kui üks-nes sesuggust rahwast, kes kassinuuse seltsi liikmed ollid. — Ennam pool wina-kõgid jäid seisma, sest et iggal kuul wina prukimine wähhemaks läks. Nõdissilikkud tüttarlapsed pidasid issekeskil nõu, nisugguse pois-ehk lessemehhele abbiakaks miina, kes kassinuuse seltsi osfalised, ja ei wõinud üks seäl maalne jodik ennam naesti sada. Nisammoti ei lastnud targad wannemad omma tüttred muu meestele kui kassinuuse seltsi rahwale miina. Se kin-del nõu teggi otsata paljo heat! Nüüd pididi iggamees, kes naesti tahtis wõtta, kassinuuse seltsi-jüngriks eitma. Selle läbbi on surem ull Amerika-maa kassinuuse seltsi liikmed nored inni-mesed, agga paljo wanno ellatanud jodikuid sunnib abbi põlgutuse pärrast kurja teed mahha jätma, sest et nisuggused willetsad lomad iggas kohhas norema rahwa naero ja teotust peawad kannatama. Kõige arwemast nähti wannad ellata-nud poisimehhed ja wannad tüdrukud kassinuuse seltsi asfamad; sellepärast praego nende ulgas kõige ennam kurjateggijaid leitakse. —

Kui sellepärast nõu peti, kas kirrifo-õppetajad pühhapawal kirrikus kassinuuse seltsi pididid heaks kiitma, wõtsid kõik Jummalala-sonna-kulutajad üht-lase kindlaks nõuks, ei mitte üks-päinus õp-petuse läbbi sedda asja rahwale kulutada ning

heaks kita, waid astusid isse omma kõstridega,
mõõrmündridega ning kolmeistridega kassinuse
selti liikmiks, ja said seddawisi omma ellowi-
siga teistele ühheks kauniks õppetuse märgiks.

Juhtus et üks wanna ellatanud mees, kes
jomist wägga armastas ja enne sedda üks kuulus
kirjawäljaandja olnud, üht alpi kirja trüffi läbbi
rahwale wälja andis, kos sees ta püdis näidata,
et kassinuse seltid waimo-priusele otša tewad ja
rahwa seisust rikkwad: seal naeris diguse pär-
rast kõil targem noor rahwas selle lapseläinud
wannakese tühja lorri ülle.

Norwegi maal on jubba ammust aega üks
seäduš, mis kinnitab, et ükski muud ei tohhi
kõrtši egga trahteri perremehheks asfulda kui
wannad mehhed ja lesed naesed, kes ennam kui
wiiskümmend aastad wannad ja kassinuse armas-
tajad on. Üks wägga kido-wäärt seäduš. —

Milal saab meie maal sesuggune taewawal-
guš ja parrema süddame tunnistus üksford rahwa
keskel asfet wõtma, et wina-salgamisega kõigest
raskemast patto paelust pääseksime ja ristiinnimese
kombel ellama aftakšime?! —

7.

Üks Jummalä sõnna laul.

(Leweti Paulo ramato 19. laulo järrel.)

Kõil taewad juttustawad,
Oh Jummal! Sinno nõu;

Maa:ilmad kulumawad
So kätte:tõde au!

Päw rägib teisel' päwal'
So inme:wärkšid,
D ööle awwatawal
So armo märkšid.

Ei sõnna wõit kül:olla,
Ei kõnnet leida ka
Kos nende heälte kõlla
Ei peaks kuulutama.

Sest nende heälte tiwad
Lend'd merre põhjani,
Mis sõnnumid neist wiwad
Maa: ilma otšani.

Ea kõrgel maja teinud
Algmisšes päikšisel;
Kes nago peigmees läinud
So wälja koido eel,

Ja ruttand omma teele —
Kui rõemus wahwa:mees;
Kes taewa:lautusele
Leeb walgušt kumades.

Jehowa käft on winge,
Jääb ifka muutmata;

Ta juhhatas mo inge
Ja teeb mind targaks ka.

So tunistus on tõssi,
Jehowa! mis mul saab;
So sundmine kui messi,
Mis süddant rõmustab.

Jehowa seädus selge,
Mo silmil walgusest;
Ta kartus on kui wälge
Mis seisab iggawest

Jehowa kohhus: tõtte
Ning õigus ühtlane;
Reid ihaldago mõtte,
Kui kulda ahilane.

Weel ennam kui kuld, preesi!
Nad paljo selgemad,
Ja maggusam kui messi,
Mis kerjed warjawad.

Nad tulletawad meele,
Mis kohhus sullastel,
Kui jäwad Siinno teele;
Mis palgaks perrijel.

Rea eksitust märkab,
Kõik falla, pattud ka?

Kui falla, pat mind wõrkab:
Siis aita lunnasta!

Ka uhkist kela ärra
Siin omma sullast Sa,
Et nende walle, kärä
Saaks otsa lõppema.

Jehowa! minno kaljo,
Mo kõnnet kule Sa!
Mul wiggadusi paljo:
Oh mõtta allašta.

8.

Obbose muhho tõbbeft.

Mitmes kohhas meie maal juhtub ennamiste
iggal suuwel sedda õnnetust, et kurri muhho
tõbbi ennam ehk wähhemine tallorahwa obbosid
tappab ja se läbbi mitme wallale ning koggokon-
nale suurt kahjo teeb. Kost asjast sesinnane muh-
ho tõbbi obbosele tulleb, ei teatud kaua aega,
egga olle ka weel tannapäw meil õiget teadust
käs; ommetegi on ni paljo tähhele pandud, et
isfe ärranis mõnningad asjad muhho tõbbe sig-
gitawad. — Mõnda tõuseb ennamiste ikka se tõbbi
pallawal põuasel suuwel, kos jodiweessi pudub ja
oletumal kombel obbošte eest murret petatse;
agga kõige ennam siggitawad muhho tõbbe mõn-

ned alwad maddalad soosed karjamaad, kui ob-
bosed ösel sesugguses kohtades toito peamad ot-
sima. —

Teadwad meie tallorahwas kül, ludda püa-
sel suwweel wessi, mis wirtsudes ja lompides
soo-maa peäl seisab, ülgawad wasselama nahka
peäle tõmbab ja mitto-kord nõnda libbedaks läh-
heb et õrna nahka innimese warba-wahhel katti
söõb. Sesuggust soowet nimmetakse: soo-wihha
ehk soo-sap. Teine asi on üks püa aegul
kaste, mis rahwas kutsub: püa põlg ja raud
kaste, mõnnes kohhas ka rooste-uddo ehk
tuhkur. Misuggune ülemal nimmetud soo-wessi
ja püa kaste towad kõige ennamiste obbose
tõbbe meie maal. Mitto-kord ajab oleto fullane
töö-obbust, kennega temma päwa werini tööd tei-
nud, jahhutamata ja jootmata karjasmaale, mõt-
telde: küllap ta isse öö willul jahtub ja lombist
jua otsib. Ugga sest ep se willetsus tulleb. Waene
wässind lojus otsib ommale wirtso wet, misga
jänno kustutab jo joob weega tõbbe sisse.

Igga perremees, kes omma obboset tõbbe
eest tahhab oida, peab murret kandma, et obbo-
sid pallawal suwwe ajal korrapärrast jodetakse
ja seal, kos ujutamise paika liggimail leida ep
olle, iggapäw korra külma weega kaewo jures ülle-
wallatakse; teiseks ei tohhi seal paigus, kos muhho
tõbbi saggedaste ligub, ial töö obbust öfeks metsa
ajada, waid peab perremees õhtul kui päike alla
läinud obboft kinni pannema ja käest toito ella-
jale ette pistma. Kes sedda weiket waewa ei
põlga, selle obboset ei sa ial muhho tõbbe, waid
jäwad suwwe otsa terweks, olgo kül tõbbi ümber-
taudo lifumas. —

Peaks süski mõnnitõrd üks ehk teine obbone
tõggemata muhho tõbbele langema, siis peab
warsti sedda rohto, mis Colaappo, Saksafele
nimme järrel: Salzsäure, Latina lele: Aci-
dum muriaticum kutsutakse, üks rohke lusika
täis kortel külma weega segatud obbosele sisse
andma. Kui tõbbi alles tõusmas, siis aitab üks
ainus kord sisse andmine, agga kui wigga jubba
suremaks läinud, siis peab kolm ehk nellikord
päwas, üks poollusika täit igga kord, obbosele
sisse antama, kunni ilojas terweks saab.

1858. aastal andsime selle asja pärrast
ühhes sassa lele kirjast esimest korda nõu ja
käsitsime katse kombel soola appud obbose
muhho-tõbbe wasto prukida; nüüd on sedda rohto
jubba mitmes kohhas prugitud ja igga-kord war-
malist obbo feli nähtud. Kui muhho tahhetakse
weel wasselama arstida, siis peab nahka muhho
pealt riisti tõhki leetama ja sedda samma Cola-
appud selgelt muhho peale wallama. Müüd
rohto ei olle middagit tarwis.

9.

Külm-wessi on kõige parrem terwise oid-
mise rohhi.

Jubba wannal ajal, mõnnisadda aastad enne
Kristuse sündimist ellasiid mõnningad targad arst-
tid maa-ilmas, kes mitmesuggused wiggad ning
aigused külma weega parrandasid ja ni hästi
jookiks kui lehma pessemiseks ja puhastamiseks
innimestele külma wet käsitsid prukida, mis kõige

mõnnusamaks arsti rohhoks kiitsid. Jõseärranis armastas ning itis sēgugust wee-prukimist aigus wāsto üks wägga kuulus Krelamaa arst, nim mega Hippokrates, kes nellisadda wiiskümmend aastad enne Kristust ellas ja kedda kōit parrast põlwe-rahwas tanna päwani arsti-ammeti isaks ja lojaks kutsub, ja temma kirjades mõnda kal list tähhelpannemlikko õppetust leiab. — Parrast sedda aega — tunnistawad wāna aegse rama tud — ellas iggal aast sabbda ajal seäl ja teäl maa-ilmas mõnni kulus arst, kes külma weega mitmesuggused tōbbed ning aigused arstis; agga kōige ennamiste alkati meie päwil külmaſt weest furemad luggu-piddama, ja asfutati wiimse mõda lāinud künne aasta sees mitmes kohhas, isfear ranis Saksamaal, nisuggused „külmaſe-terwisand wad paigad,“ kōs kōisuggused wannaks lāinud raskeſ wiggad ning aigused üksnes külmaſeega parrandafse, ja kuhho nüüd iggal aastal lähhe malt ja kugelt, äddalised sabbade kaupa lähhe wad, nende ulgas mõnned kes jubba ühhe jallaga aua äres seisid, ja kes seält terwed ning priſked jälle taggaſi tullewad ja Zummalale külmaſe anni eest tanno andes ommaſt wiggast peäsnud ellawad. Et nüüd ka aega mõda meie maa rahwale seſt asjaſt õppetust saaks, mis tullus ning wāg gew terwiſe-rohhi nende külla kaewudes ja allikades seisab, mis iggamees rahhata wōib sada, selleparrast tahhame ſiin kohhal lühhidelt weest ning weeprukimiseſt juhhatamiſt anda. Kes sedda asja tühjaks peäb, ſe wōib parrast kui enne omma rahha Apteki peäle wia, kōs Zummal parrako! nisuggune rahha-ahnus mõnne rohho-müja ſüddant täidab, et ta sedda pattuks ei arwa waese innimeſe käest ühhe tühja rohho eest, mis

mitte kaſkümment kōppikat ei makſa, rublade kaupa rahha ärrapetta.

Eſsiteks tulleb tähhele panna et külmaſeſi kōige tulluſam terwiſt, ſinnitaw rohhi on, seſt nende tuhhandete arsti rohtude ulgas mis alg miſeſt kunni meie ajani terwiſe kōſfaks ning aigufe wāsto, panniſaks kidetud ning prugitud, on külmaſeſi kōige üllem. — Iggal weel — ſolane merre weſſi arwamata — mis maa peäl leitafse, on terwiſt kōſfutaſt ning kehha jõudo karrastaw wāg gew rammu ſeſ, agga isfearranis tulleb terwile ning aigile sedda wet jookſiks kita, mis allika ſoontest maa ſeest wälja immitſeb ehk ſüggawas kaewo pōhjas leitafse, ja mis külmaſ, ſelge, aſuta ja wōera maota ja iggapiddi puhhas peab ollema. Heal jogi weel ei tohhi wiſha egga ſolaſt, ei mudda egga kōntſa maggo, niſamma wāhhe kui aiſo ehk karwa olla; ka peab jogi weſſi pehme ollema, ſeſt kōrwal weel on iſka ennamist lubja ehk muud wōeraſt jäggo ſeſ.

Loja tarf ſeäduſ on külmaſet innimeſtele nõnda kui kōige ellawa lomadele jogiks kinnitud; weſſi on terwele ning aigile kōige tulluſami kēlekaſte, egga jõua õllut, taar, jodaw-wiin, kōhwi, teeweſſi, ehk muud kunſtlik jogi-mārg ial ni hāſti jānno kuſtutada, kui ſelge külmaſ allika weſſi. Kes kōige omma ello ajal muud ei joo kui wet, ſelle terwiſ jāāb iſka kindlaſ, ja leitafse iggas kohhas, et kōige wannemad innimeſed omma ello ajal muud jooki ei olnud prukinud kui wet. — Külmaſeſi jahhutaſt innimeſe werd, karrastaſt ſiſikonda ja puhhaſtaſt meie kehha mitmeſt asjaſt; kui werri ülle liig paſfaks lāinud ja ſoonte ſeſ ſeiſma

jääb, siis teeb rohke külma weejomine werd jälle weddelaks ja sunnib werd likuma. Nende werri, kes sagedaste õllut, wina, kohwi ja muud kanget jokiid armastawad, lähheb ülleliiga pallawaks, sesuggune pallaw werri toob jälle aigust, mis meie rabbandusels, Saksakele: pöslletusels (Entzündung) kutsune. Kes külmawet, terwil päiwil jogiks arrinud, selle werri ei lähhe ial põllema. Lodud seädust möda peab innimese kehha igga-päw üht kaunist oša weddelast jäggodest wälja aurama, muist inge-auro muist iggitsemise läbbi: üks sesuggune wäljaminnik peab iggapäw se läbbi uentud sama, et kehhaile jälle marga antakse, mis meie ihholiikmid turmutaks. Wessil on innimese ning ellaja kehhaile nisutusels ning turmutusels lodud; wee sees ellab terwistkunnitam waim, sellepärast ütleb pühha kirri: Jummal a waim lehwitas jubba algmisses wee peal. — Innimese sissikonna seestpidine, naht seisab nilbe läbbi allati libbe, ja se nilbe mis mao ja soolte sees, on seks lodud, et ta koi toito seedma ja seedmise läbbi kehhaile uut jõudo andma peab. Agga mitto roga, mis meie some tewad seedmisele liga, mõnned tewad sissikonna nilbet nõnda kibbedeks kui tubbakas sülge suus, ja nisuggune libbe nilbe sünnitab mitmesuggust aigust. Kes rohkeste külmawet joob, selle sissikonna nilbe ei lähhe ial kibbedaks ja temma terwis jääb priksels. Külmwessi lopputab sissikonda iggapäw puh-taks, sullatab koi pahha wõera krami ärra ja weab sedda kehhaile wälja. Sellest on nähha, et ka aiguse ajal rohke külmawee jomine ni hästi kehha pallawad wähhentada kui ka siskonna puh-hastamist soetada wõib. Ja tõeste, armsad luggijad! teie saate iggakord külmawee jomisest

aiguse wasto paljo suremat abbi, kui püssi rohho ning wina eht muu sesugguse rohho läbbi, mis tännini omma aigedele rummalast melest sisse andsite. — Wäggew ello rammo, mis igga ellawa loma sees ellab, jõuab mitmesuggused wig-gad ning aigused parrantada, kui meie kehhaile rahho ja aega anname, et wõib aiguse wasto wõidelda; agga kui meie aige sissi-konnale, kenne nilbe jubba kibbedaks läinud, weel koi suggu uut kibbetad sisse willime, siis kosjutame meie tõbbe ja teme ellorammole wõitlemist weel ränge-maks. Pange üht aiget, kes rabbandusels eht tõbbe pallawas sure walluga wingertab ühte rah-holisse willo paika, andke temmale selget külma-wet rohkeste jua, ja kui toito immustab, nattuke weddelat tangolemet: siis saab temma Jummal a abbiga peagi jälle jallale. Urge ahtage aigele, kellel sögi-iso ep olle, mingisuggust roga wäggise sisse toppima, waid tulletage sedda meele: kos sögi-iso pudub, seäl ei olle toito tarwis. Üks raske aige wõib mõnne päwa ja naddala eineta ellada.

Mis siin üllemaal lühidelt wee-jomisest tähhen-dasime ja teile tõi möda kiitsime, sedda samma kasso tulles innimese kehhaile ka wäljast pididise külmawee-prukimise läbbi; sest kehha puhtaks piddamine on koi mõnnusam terwise kinnitus. Kudda üllemaal jubba nimmetasime, lähheb igga-päw üks suur oša meie kehha-seestpidises-maja-piddamisses ülleliiga jäggusid iggitsemise wiisil nähha läbbi wälja. Widda puhtam meie naht sedda õlpsam iggitsemine; agga ühte puhkune iggitsemine teeb, kui puhkastamise eest oolt ei tanta, wimaks nahka nõnda wiisaks, et iggi koggoniste ennam wälja ei tulle, ja se läbbi tõu-seb jälle tõbbi. Kes wähhegi terraselt ühhe raske

aige luggu tähhele panneb, se näb selgeste, et eššiofsalt, kos többi afflamas, innimese pallawat wälja kumaw fehha nõnda kuiw kui soe ahjo-pot kae wasto tunnufs, ja teab, et aega möda, kos aige iggitsema affab, ülle liig pallaw taggast an-nab ja aige isse kergitust tunneb. Pallaw tulli sest, et iggi ennam fehhašt middagi wöeraks läi-nud weddelad ei sanud wälja mia. — Rui selder-pärrast innimesed nõuks wöttaksid saggedaste külma-weega omma fehha puhastada, siis jääks nende terwis rikkumata. Soja weega pessimine ülle-liiga pallawas saunas ei jõua ial sedda heat tehha, sest et se, kes allati ennast soja weega pessib külma wasto wägga ellaks lähheb ja omma nahka ülleliga nõrgaks teeb. Selle läbbi tulleb jooks, ja többi, mitmesuggune pea wallo, süggelised ja muud nahha nuhtlused, nõnda kui nuhu, kõhha, kaela többi ja pallaw többi. — Kos järwe ehl allikad liggimail juhtub, seal peab in-nimene sui otsa, kui wöimalik iggapäw üksford külma-wee sees omma fehha puhtaks pessema. Talwisel ajal tuakse weike wanniga külma wet tuppja ja pestakse sennega fehha tolmust ning tahmast puhtaks. Üks nisuggune iggapäwane fehha-puhhastamine oiab meie ihho-terwit ja an-nab meie fehhalet rammo.

Jägo siis kõik arstirohho pruukimine üksnes õppetud arstide woleks, kes ni hästi fehha seadu-sed kui arstimise rohhu rammu ärra tunnewad, ja sedda teadwad: kos rohto wõib anda ja kos sedda mitte ei wõi pruukida. Kõik rohhud, olgo mis-suggused nemmad ial tahhawad mis õppimata innimesed aigele sisse andwad, tewad terwisele, suurt kahjo ja mõnnikord aigele surma. Olleks rohho-andmine ja terweks teggemine ni kerge am-

met, et iggamees selle asjaga korda saaks: siis ei olleks ial arsti ammeti õppimist ette wõetud, mis kudda targem rahwas teadwad mitto aastad tu-rib, ja arstile ello otsani uut õppimist tarbeks teeb, kui temma omma seisust õigel wiisil täita tahhab.

Et nüüd rohho-andmine nisuggust süggawat õppetust tahhab, sellepärast olleks meie maa rah-wale, kellele tännini weel ni wähe arsti ning arstimise rohtude abbi ossaks sanud, kõigest süd-damest sowida, et nemmad aiguse ajal ennemine külla kaewust ja allikast aigele abbi otksid, kui et üht ja teist, mis rummal nõu heaks kidad, äddalisele affaksid sisseandma. — Sest kõik need rohhud, mis meie Maarahwas korra prugiks wõt-nud, nõnda kui Kampwer, Terpentini-õlli, Judas-it, Eikwor ja teised sesuggused on ennamiste illa seäl, kos neid prugitakse kahjo teggijad. Ugga külmeesit ei wõi ial kahjo sata. — Teineford tahhame piklemalt sest asjast tähhentada.

40.

Sõjjamehhe ommiko - laul lahkingi ajal.

Päwakoit,

Walgustad kui surm mind wõit?

Pea-saab trummi - heäl üldma,

Süis pean ma noort ello jätma,

Ma ja mitto seltsimeest!

Mõtteltud,

Olli lust jo lõppetud.

Eile uhke obbo seljas,

Tænna kuul ta läbbi lendas,
Omme kattab willo muld!

Dh kui pea
Kaub illo kujukaga!
Oled uhke, et so palged
Punnased ning pima-walged?
Dh, kōik lilled närtšiwad!

Ollewait,
Jummalale jägo wōit.
Sest ma tahhan kāska täita,
Ja kui peaksin inge eitma,
Surreb üks priist sõjjamees.

41.

Põdra- est nōmme-samblad.

Meie rahwale on mõnnes kirjatuftis juhata-
mist antud, kudda põdra samblaid, kenneel tuggew
toido rammo sees, leiwa jätkuks wōiksid prukida
ja talleb sellepärast digusega immeks panna, et
kehwad innimesed seal paikades kos ennamiste
iggal kermawadel nalg likumas ja wägga rohkeste
nōmme samblaid kaswamas, weel sesuggust leiwa
jätko ei olle prukima affand. Selge leiwa sõjaid
on meie maal wähe leida, surem ulk liisab ag-
ganatega leiba, ommetegi ei olle agganal mitte
sedda wähematki rammojätko sees. Mõis nifug-
gused kehwad mitte, nõnda kui Some-maa rah-
was põdrasamblaid leiwa siise ei sõtku? Põdra-

samblal on nifammo kosjutaw rammo, kui toido-
wihjal sees; agga rahwas põlgab sedda piisofest
waewa ja ei wiitsi süggisel ajal samblaid tokko
kogguda. Agga kas parrem on nälga kannatada
kui peatoitmise eest piisut waewa nähha? Kes
tööd ei wiitsi tehha, se ei pea ka mitte sõma. —
Agga kerjamine ning weddelemine teiste uksede
ees on mõnnele õlpsam, kui tõteggemine. Üks
terme ihholiikmedega kerjaja teotab innimese nim-
me, sedda Soja omma kujo järrele lonud. Ei
prugi, Jummal olgo tännatud, meie maal weel
legi nälga kannatada, kes tööd raskeks ei panne;
agga kes tööd wihkab, se peab õiguse polest nälga
tundma.

Leiba wōib nōmme-samblist kahhel wiisil tehha.
Esimene kombe on nõnda: Nōmme-samblad pan-
nakse weega ühhe sure pajja sees kema, kos neid
paar tundi aega ni laua kedetakse kunni samblad
pudro pehmiseks sawad ja kedowessi pooltarretand
soolwee paksuseks lähheb; siis wallatakse pajjast
leiwa-astjasse ja ripputakse nattoke ruffi jahho
peäle, ja sõtkutakse kui taigen apnemas teisel päwal
jahho siise, nõnda kui pruuk on. Keetmisega kaub
wihha maggo nōmme samblast ärra. Teine kombe
leiwa-teggemine on: Et nōmme-samblad esiteks
kewa-weega wihhast puhtaks leotakse, siis kui-
wama pannakse ja kui õige kuivaks sanud, wes-
kil ehk kāsfi kiwwil jahhuks jahwatakse. Reid
jahho wōib wae järrel ruffi jahhuga polest seg-
gada, ehk kos kehwas suur on, ka kaks ośsa
sambla ja üks ośsa ruffi jahho wōtta. Wiimsel
wiisil tulleb 40 naela samblaid ja kakskümmend
naela ruffi jahho leiwa teggemiseks wōtta. Rõige

ennam tulles kita, kui rahwas wiiskis wõttasid, samblaid agganade assemel jubba enne jahwatamist wiijaga kofko seggada ja weiskil ühhes koos jahwatada lasta. Kes sambla wiijha maggo põlgab, se wõib enne jahwatamist üllemal juhhatatud kombel kewa weega wiijha ärra wõtta, ehk natto, kene sola leiwa-taigna sisse panna. Agga õppib innimene peagi selle wiijha maoga ärra, ja ei olle se wiijha terwisele koggoniste kahjuks, waid pealegi kasuaks armata.

12.

Üks küsimine.

Kes wõib teadust anda, kos weel rahwa ulgas mõnningad wannad enne muistefed juttud ja regewärssi luggud likumas? Kes selle peäle Maa-rahwa kele ja kirja-kogodusele susõnnaga ehk kirja läbbi wõiks otsust anda, se teeniks ennesele targema rahwa tänno ja sadaks jädawad kasu.

13.

Koggemata nähha=samine.

Rootsi maal — jah! enne kui piksemalt jutustame tulles küsida: kost tee Rootsi lähheb? — Kui sinna, wennike! Tallinna sabbamas südda suwvel lõuna ajal laewa peäle istud ja nõnda eddasi sõuad, et päike sul otse kulla paistab ja sinno pihta soendab: siis tohhi sa julgest igga-mehhega se peäle kihla lüa, et sinno tee-käik

põhja pole lähheb. Saad sa ülle lla taggasi watama, siis seisab sinno selja tagga wanna Talli kõige majadega, müridega, tornidega, koddanikkudega ja sarwili-sajjadega: sinno ees läigib suur merri. Aga möda kaub rand liinaga sul filmist ja wimaks sa ei nä enam muud maa poolt kui üht werstasammast ja se on siis wanna Ollewiisti-kirikko torn. Wimaks kaub ka torn sinno filmist ja sa waene ei nä muud kui merd ja taewast, mis nago teine teisega kofko wauksid; kunni sa eddespidi purjetates mõnne aja pärrast Some randa näggema akkad, mis otsekui üks wirpfene wee pinnast ülestõuseb. Agga kui sul Some-maal mingisuggust asja-ajamist, ehk kellegi wanna tuttawa jure sisse minnemist ei olle, waid sinna kireste Rootsi ruttad, siis pead sa keft-teel, se on, seäl, kos sa taewa ning wee wahhel otsekui wee-puttulas ujjud, omma laewa õhto ehk päwawerimise poole käändma ja nüüd tüddimata otsekohhe eddasi purjetama kunni sul kallas wasto tulles, siis saad sa — Rootsi randa. Agga ärra mõtle et sinna ni kergel kombel senna saad, kui sedda siin luggesid! — Laewa wankumine ja lasede liikumine ajab sind enne pöritama ja nõnda ofsendama, et arwad kõik sissikonnad wälja minnewad, lialte kui sa weel enne sedda merrel ei olle käinud. Noh, olgo sennega kuidas tahhes: sinna ostad nüüd teed Rootsi-maale miina, mis sa õnneks wõid kita, sest et merre peäl ei kulla egga kõrtsi olle leida, kost sa teed wõiksid küsida.

Rootsi-maal leitakse paljogi sähherdusi kohastid, kost randa ja mõnda-muud tarwilist asja süggawast maa põhjast wälja kaewatakse, ja mäed, mis nimmetud andeid ommas sissikondades warjawad, kutsutakse määwargiks, nõnda kui

neid innimesi, kes nisugust rasket tööd maa al-
 tewad, m ä e r a h w a k s ning m ä e m e h h i k s
 nimmetakse. Jaluni (loe Waluni) liinas Rootsi
 maal, wõttis jubba enam kui kahheksatümne
 aasta eest üks noor m ä e m e e s omma kihlatud
 priiske prudi (mõrja) käest kinni ja ütles: „Mä-
 dal pärrast Pärtli päwa saab meie armastus
 pühha kirriko-dnnistamise läbbi iggawest ühhen-
 datud. Siis saab meist abbiello mees ja naene
 ja meie soetame aega möda üht weiket perrist pes-
 sakest ommale peawarjuse.“ — „Ja rahho ning
 armastus wõtwad seal sees asfuda“ — kostis
 kenna pruut lahke naeratamisega, „sest sinna olled
 mo ainute ning koigesurem warrandus; ilma sin-
 nota lähheksin ma ennemine aua-rüppesse ingama,
 kui et ma üksi köstil maa peäl peaksin ellama.“ —
 Agga kui neid näddal enne Pärtli-päwa kirriko-
 õppeaja teistforda mahha kulutas: Dns nüüd
 kellegil middagi nende abbiello wasto räs-
 kimist, se tehko sedda aegfäst, ja olgo
 pärrast wait“ seal jäwitas ennast wanna
 surm. — Eest kui teisel ommikul noor-me-
 e s muistas mäemehhe-rides (mäemehhel on surma-
 üllifond allati ümber) prudi ukse eest möda läks,
 seal ta koppotas kül weel üksford sõrmega afna
 külge ja ütles lahkest neiole: „Terre ommikust,“
 agga ei ial enam: Terre õhtust. Temma ei
 tulnud milalgi enam m ä e w ä r g i s t taggasi, ja pruut
 olli ilmaaego selsammal ommikul üht musta rät-
 tikut punnase sõrwadega pallistanud, mis pulma-
 päwal pejole kaele-rättikuts pididi sama, ja kui
 tedda enam taggasi ei tulnud, panni tüttarlaps
 rättikut kirsto paigale, nuttis kaua aega süddamest
 leinades peigmehhe järrel, ja ei unnuстанud tedda
 ial melest ärra. — Wahhe ajal rikkus üks suur

lange maa-wärrisemine Portugali maal Lis-
 saboni liina ärra, ja Saksa maal furnas
 seitse aastane sõja-kärrin rahwast mitmel kombel,
 Wenne-maal surri õnnis Keisri praua Elisa-
 bet ärra, temma järgmine rigi-pärrija, suur
 Keisri praua Katarina wallitses kolmkümmend-
 nelli aastad, allamadele õnne saates ja läks ka
 mulda; temma poeg ning järrelküllija Keisri-herra
 P a u l olli ka jubba furnud ja õnnis Keisri-herra
 A l e k s a n d e r mõnda aastad Wenne-rigi ülle el-
 desie wallitsenud; Tartu linn olli ärrapõllenud,
 peäle sedda jälle uhkemast üllesehitatud ja senna
 suurt Uniwर्सiüdi-kooli seatud; ja Wõrro linn,
 mis mõnne aasta eest olli rajatud, näitis ka jubba
 majasid, kirrikuid ja koddanikkusid, ja Rootsi
 kunningas G u s t a w olli Some maad omma
 kätte wõitnud, ja otsata pil Prantsuse sõja-mäs-
 samint jubba mõnda aastad liikunud, — N a p o -
 l e o n B o n a p a r t e olli Keisriks tõusnud ja paljo
 maid omma kätte wõitnud, ja tallomehhed kül-
 wasid ning leikafid. Mõlder jahwatas ja seppad
 taggusid ja mäemehhed kaewasid rauda ja mõnda
 muud tullusad Metalli ommast maa-allusist
 töö-koddadest wälja. Agga juhtus kui Waluni
 liina mäemehhed 1809^{mal} aastal paar päwa enne
 wai pärrast Jaani-päwa süggawas maa põhjas
 lahke densaks uritud kopa wahheseina läbbi kae-
 wasid, rohkest kolmsadda künnart maa-pinna al,
 et nemmad seal kiwvi-prüggi ja wäwli wee seest
 üht nore mehhe furnut kehha wälja kaewasid, mis
 raud ja wäwli weega üdna turbunud, agga muido
 weel pendimata ja alles nõnda mondamata olli,
 et temma silmnäggo ja wannus weel selgest tun-
 netaw, otsego olleks ta wast ühhe tunni eest furnud
 ehk raske töö jures piisut maggama uinunud.

Agga kui surnut maa põhjast üleswinnati ja kõige rahwale nähtawaks raami peäle tõsteti, seal ei tunnud ükski tedda egga olnud kedagi leida, kes temma willetsusest olleks teadnud midagi räkida; sest isä ja emma, suggulased ja tuttawad, kes temmal olnud, ingasid kõik jubba ammuft aega willus aua fängis. Nõnda tulli aega möda rahwast iggalt poolt kotto surnut watama, kunni wimaks ka, kui päike jubba werimas olli, selle ennemuistese mäemehhe kihlatud pruut senna jõudis, kelle peigmees ühel päwal süggawasfe mäewärgi kopasse alla olli läinud ja koft tedda ennam taggast ei tulnud. Ülli peaga ning wannusest küra ja kotto rõhnutud tuddike ronnis kargo tugge naal senna ja tunnistas seddamaid omma peigmeest; ja ennam rõemolikkul mele-likumisel kui süddame abhastuses langes ta armsa furno peäle kummuli ja läks hea tük aega enne kui wanna raul kanges süddame liikumises jälle toibuma affas; wimaks ütles ta: "Se on minno kihlatud peigmees, kedda ma wiiskümmend aastad tagga ollen leinanud, ja kedda mulle Summal weel üksford enne minno surma nähha annab. Näddal enne pulmapäwa läks temma mäewärki maa alla tööle, koft ta ennam taggast ei tulnud." Seal läksid kõikidel kuuljadel ja ümberseiswal watajadel süddamed fullaks, kurbtuse heäl ning silmapisjarad tõusid iggalt poolt sedda nähhes, kuid a ennemuistene pruut ärranärtfind, kottokrõmpfund ja jõuta wannuse koorma al waewalt ronnis, agga peigmees alles noruse pristusel otsego üks inimene kes maggama uinunud nende ees pikkali maas olli, ja kuid neijo truis süddames weel wiekümnne aasta pärrast nore põlwe armastus ülesärkas; agga ei tõmbanud peigmees ennam omma suud

naerole, egga teinud silma lahti watamisele, waid waifne surmarahho ingas temma peäl. Wimaks lasks prudi-tuddike tedda omma kambriisse kanda, sest et temma ta ainuke ommane siin maa peäl weel olli, kes tedda õigust möda wõis pärrida. Teisel päwal, kui aud firrifo-aedas olli walmis-tatud ja mäemehhed surnut matma tullid, teggi wanna raugake omma kirsto lahti, wõttis musta punnase sõrwaga rättikut wälja, süddus sedda sur-nule taela ümber, ja satis tedda siis — isse püh-hapäwases üllikonnas auale, otsego olleks se nende pulma- ja ei mitte peigmehe matmise- päw olnud. Kui nüüd noormees auda sai pandud, ütles allipeaga pruut: "Magga nüüd rahholist weel, ärra lasse aega iggawaks miina. Mul on weel piisut tallitamist, kü ma tullen siis ürikese aja pärrast jälle sinno jure ja ürikese aja pärrast affab päike meile ueste koitma. — Mis maa-põhhi üksford taggast on annud, egga ta sedda teistfordagi ennam ei affa kinnipiddania," ütles wanna tuddike, kui temma aualt ärramiines weel üksford ülle dlla taggast watas.

14.

Laste õn ja laste-laswatamine.

"Laste need lapsokesed misso jure tulla ja ärge feelge neid mitte, sest nisugguste pärralt on Sum-mala-riik!" ütles meie Dnisteggija, ja: "Kes jõuaks täielikkul kombel lapsepõlwe külladustest räkida?" ütles üks kulus mees meie päiwil. Seks olleme ka meie ette wõtnud, lahkeid ning tõssisid sõnno lastele ja wannemile räkida.

Mõistlikkud, wisakad, priisked ja terve kehaga

lapsed, kes isesees kis armastades teine teisega mää-
givad, wallatust põlgavad ja keelmist kuulwad,
on iggaühhele, iseseärranis wannematele rõdemus ;
sest head lapsed on kõige surem ajalil warrandus.
Sedda tundes peawad wannemad ühtepuhko mele-
tuletama, et Jummal neilt üksford saab tagga-
nõudma : mil kombel nemmad oma lapsi on kas-
watanud ? Mitto üllelätte läinud loom saab wiim-
sel päwal wannemade inge peäle kaebama, nõnda
kui siin ajalikkus kohtus jubba mõnni kurjateggija
isä ja emma peäle süüt weritab, kes parremat
kaswatamise oolt lapse põlwel temma eest ei olle
pidanud. Nõnda juhtus üksford luggo wõeral
maal ühhe wargaga, kes weel enne kui tedda affati
wõlla podama omma emma immustas nähha
fada. Temma emma kutsuti senna. Poeg teggi
otsekui ollets tahtnud emmale jummalaga jättes
suud anda, agga sure wiuhaga ammustas ta
wanna-mori kõrwa peast ärra, üteldes : se on
sulle palgaks selle eest et lastsid mind lapsepõlwel
utka miina. — Kes mõistlikkul kombel omma
lapsi tahhab kaswatada, se ei tohhi üksnes witsaga
wallitseda, waid peab mõnnusa sõnnadega ja isse-
enne se wisata ellokombe läbbi omma lapsi juhha-
tama. Jõsalik tarlus ja emmalit eldus on kõige
mõnnusamad lapse õppetajad ! Kes omma last
ühtepuhko witsaga nuhtleb ja ähwardamisega eh-
matab, ei se ial head last ei leia. Witsa-irmu-
tamine — ütles üks mõistlik inimene — turigo
nikaua kui laps alles mõistmata on ; agga kui
laps jubba mõistlikkust sanud, siis peab üksnes
mõnnus sõnna ning tark maenitsemine last juhha-
tama. Kos wannemad igga tühja asja witsaga
õiendawad, seal lapsed ennamiste isesees kis ühte-
puhko riidlewad, mäsawad ja farropiddi kiskuwad,

ja sedda norel põlwel õppitud ammetid mehhe
eal kõrtsudes eddasi ajawad. Ilka langeb siis si
teie peäle taggasi, wannemad ! sest et teie ooletuse
läbbi laste süddamed arrimata jäiwad. Õppetage
ommad lapsed maast maddalast Jummalat tundma,
kaswatage neid kristlikkul kombel ja olge neile
wagga ellowisiga iggas kohhas õppetuse märgiks :
siis kaswawad teie lapsed mõistlikkust innimeseks,
kes ello otsani teile tänno andwad ja wimaks
teie põrmo weel aua rünka al õnnistawad. —
Üks lapse südda on pehme kui mee-wahha, sepär-
rast wõib tedda iggapiddi painutada ja julgest
lota, et igga hea seeme, mis norel eal süddamesse
sai külwatud, ello otsani senna asset jääb. Igga
tus lapsed wannemadest ial muud ei näe egga
kule kui üsna kurja, kuis wõiwad nemmad seal
middagi parremad õppida ? Kus isä üks jodit,
warras ehk prassija, ja emma kõiksuggo alwa
kombeid täis on, misuggust õppetuse märki nende
ellust seal lastele tulleb ? Kui Jummal sõnna
walguis üht maja ei olle täitnud, seal ellab üsna
pattu pimmedus ja lapsed jäwad kõige kristlikko
kombega wõeraks. Kes noort puud aegaste ei
alka painutama, egga se waast puust ial ennam
jäggo ei sa ; noor põlki on üks külwi aeg, kos
kõit head seemned süddame põldo mahha külwa-
tasse, mis tulleswal ajal leikust peawad andma.
Jättad sa leiwade põldo arrimata, siis on süg-
gise tühjus käes. Laste omma lapsed kõige jõuo
ja oolega norel põlwel õppida, näidake neile allati
teed kenna ello kombega, ja nomige neid allati
Jummal sõnna maenitsusega, siis sawad nemmad
täielikkust riisti-innimeseks, kes jubba siin ajalikkus
ja üksford seal tulleswal ilmas rohkest õnne leidwad.

15.

Hea sõnna, kurri tõ

Ühhes küllas mõral maal juhtus üks nõukas tallomees põllul omma külla kolmeistriga kokku ja küsis: „Kas arvate sedda veel praego tõdes Kolmeister, mis teie eile kolis meie lastele ollete õppetanud: kui sind keddagit parrema pole palge peäle löbb, sellele võra ka teine palge ette?“ Kolmeister kostis: „Ei jõua minna seält jurest middagit ärravõtta ehk senna jure lisada. Nõnda se sab ülespandud pühhas kirjas. Nüüd andis tallomees temmale ühhe kõrwalopst ja teise veel mõnnusamine, sest et temmal ammust sadik jubba falla vihma kolmeistri wasto süddames põlles. Sel silmapilgul sõitis mõisa pärris-herra omma fullasega ratsul ülle külla wälja ja juhtus ritlejaid näggema. Herra ütles fullasele: „Wata ommetegi Josef, mis ritlemist neil meestel teine teiseaga on?“ Kui Josef senna jõudis, andis kolmeister, kes üks tuggewa kehaga mees olli, tallomehele kõrwalopstid taggasi ja ütles: „Ka seisab ülespandud: Misfugguse mõeduga teie mõedate, sellega peab teile jälle sama kätte mõedetud. Üks kuhjaga täidetud ja ülle sõrwa jooksew mõet peab teie rüppesse sama wallatud;“ ja wiimse salmille tõendusseks lisas ta veel enam pool tossinad kõrwalopstusid jure, nõnda et tallomehe silmist tulluke wälja kargas. Kui Josef herra jure taggasi jõudis, ütles ta: „Ei olle neil mõllemil seal mingisuggust tülitsemist egga rido, aus herra, waid nemmad selletawad teine teisele pühha kirja ärra.“

Õppi sellest, et ükski ei tohhi pühha kirja

allkata selletama, kui need kes selle asja peäle on õppinud ja kes kõik kirjatükid põhjani on läbbi katsunud, muido tulleb ifka rummalus wälja. — Herra laskis tallomeest weel selsammal õhtul puri panna ja seal terwe nädala päwad leiwakorofesi närrida ja wet jua; agga kolmeistrid, kellel enam mõistust ja suremad auandmist Piibli ramato wasto õiguse polest olleks pidanud ollema, lülkati ammetist lahti ja sadeti kewwadel omma teed minnema.

16.

Pühhapäwa mõtted.

Ommitul.

Kedda päike, kuu ning tähhed kiitwad,
Kedda ingli kannel auustab,
Kedda minno südda rõemo päwal,
Mi kui murre, Jõsaks nimmetab;
Wäggew Waim, kes täidab kõik maa-ilmad,
Kedda palwe kutsub Jummalaks,
Kedda ükski tarkus ei wõi ärramõista,
Kedda uff meil' annud tuttawaks;
Kule mind So kallil auu päwal,
Sinno rahho on mul süddames,
Kule minno palwet kõido tunnil,
Elde Jõsa, taewa auu sees.
Jõsand Jummal, las' mind armo leida,
Kui mo südda armastuses keeb,
Armo, kui ma nõdral kombel rägin,
Sinno film mo mõited ärra näab.
Lodi meid siin efsituse orjaks?
Wita tõe-rigi priusel!
Tõhhip rummalus siin teed meil katta?
Kingi taewa walgust ingedel!

Wõib Jlm pattus õnnelikuks sada?
 Digus olgo meie õnnistus!
 Kas saab südda üllekohtult palka?
 Meie õn on wagga tunnistus!
 Rõemo leidko kõik head innimesed,
 Rahho olgo Jлма parrandus!
 Worus olgo innimestel kroniks,
 Pühhaks paigaks neile armastus!
 Pimme eksitus iõi Jлма! rido —
 Rõige surem pat on ladedus;
 Templides ning süddamedes olgo
 Armastus, uff, lotus, kannatus!
 Ingamine, pühha rahho lehhib,
 Sinno au kõik Lomus pühhitseb.
 Kellad üidwad. Millijonid tõttwad
 Palwes kummardama templisse.
 Enništa; Sa tunned nende inged,
 Juhhata neid hea järgile.
 Nende laulud sago inge ohwiriks;
 Nende tõutus olgo pühhas meel.
 Wii kõik rahwas, kes weel seis'wad õues
 Sinno tõssiduse-templisse.
 Ja kui wiimne tunnike meid kutsub,
 Jõsand, siis meid kõiki õnsaks te!

S h t u l.

Rida omma Lojad, minno südda,
 Arra unnušta, mis La sul teind.
 Jõsand, Sinno maa on warjo lattes,
 Agga taewas on mul lahti läind.
 Kelle silmad jõudwad arra nähha,
 Kus on Sinno wiimse Jлма paik?
 Kus So Lomus ja kõik täius lõpreb,

Kus kõik ello ja kõik rõem on waif?
 Otsata on Sinno riik ja lomad,
 Sinno Lomus minno silma ees;
 Suur Sa olled armastuse Jummal,
 Ennam, kui ma märkan põrmo sees.
 Rahho langeb Sinno pilwest mahha,
 Pühhitsedes seisab kõik maa-ilm,
 Taewas põlleb kõige tähtedega,
 Rõigis paistab Sinno armo film.
 Tänno, Jõsa Sul, kes ilma-ellus
 Meil annud taewa walguse, —
 Ühhe koido, mis wiib rahho paika,
 Lahkelt waifse aua rünkale.
 Ühhe sõbra, kes siin pattust tröestib,
 Armastades wagga ommaks jääb;
 Ühhe ingli, kes meil surmawodil
 Waimul näitab walget koddoteed.
 Otsa lõpp'wad selle ello murred,
 Rahho lehhib tähe-troni peält,
 Ja mo südda tunneb pühhal tunnil
 Rõemsat taewa kutsumise heält. —
 Sinno seäduš walguštub mo inge,
 Kerge on so ikke, eldlane;
 Rõemsalt tuleb mõistlik Sinno heäle
 Kui ta eksind tee peält kõrwale.
 Lahkelt kõllab Sinno heäl meil kõrgelt
 Kui me' omma kohhust unnustand;
 Jeesus nomib: olge täielised,
 Sage heaks, kui teie Jõsa on.
 Jõsa, armas Jõsa, kui Sind tenin,
 Armastades Sulle ommaks jään,
 Teiste innimeste kasso nõuan,
 Siis ma ütšford taewa-riiki nään.
 Wata! maa-pind kosutab kõik iddud,
 Walmistkombe temma järgil käib,

Innimene! wõid sa mahha jada,
 Kes sa eesim' loom siin ilma peäl?
 Kas ta ühhe ilmale on sündind,
 Wõi kas temmal iggawenne taim?
 Et sa jäggand temmal' waimo:ossa
 Taewas, suur ning armoriklas waim?
 Wõib ta ennesega rahhul olla,
 Kui ta ello õnne unnuštab?
 Wõib ta Sind So lodud wärkis kiita,
 Kui ta isfi head ei armasta?
 Õnnistama järrelpõlw ta nimme,
 Kui ta omma päwa:tööd ei teind?
 Wõib ta rahhul üksford ilmast minna,
 Kui ta ellopäwal und on näind?
 Meie ello ruttab lendes möda,
 Kermeste kui pilwe:rüppes wälk,
 Ja need aastad, möda läinud aastad,
 Warjab iggaweste aua tell.
 Jäsa, õppeta mind ärramõistma,
 Et se paif mul iggawest ei jä.
 Uita, et ma ellust kasso leian,
 Ei mo ing siis wimaks irmo nä.
 Ello:ots mul lahfelt filmi paistab
 Kui üks lilleke ku:walge sees;
 Jäsa, Sinno inglid sawad tütēma,
 Ja ma surren, palged naero:wees.